

نگاهی به رنگها در قرآن

محمد اصغری نژاد

مفهوم رنگ

رنگ کیفیتی است که از ظاهر چیزی دیده می شود مانند سفیدی، سرخی، سبزی، زبیدی^۱ و... تاج العروس گفته است: رنگ کیفیتی است که از قرمزی و زردی و جز آن به وسیله چشم درک می شود. ^۲ ابن منظور در این باره گوید: رنگ هیأتی است چون سیاهی و قرمزی، رنگ هر شیء چیزی است که باعث تمایز آن شیء از شیء دیگری می شود. ^۳ بنابراین باید گفت که رنگ از مفاهیم بسیار واضح و معروف در میان عرف و فرهنگ های عمومی است، به گونه ای که برخی از اهل لغت نیازی به تعریف آن ندیده اند. ^۴ نکته مهم تفاوت آن با نور است، که در قسمت بعد بدان می پردازیم.

مفهوم نور

دیدگاه عرف و علم فیزیک

مفهوم نور نیز چون رنگ از نظر عرفی بسیار بدیهی و غیر قابل نیاز به توضیح است. شیخ

سال هفتم
شماره ۲۷

۸۴

سهروردی در این باره می فرماید: «ان النور لایحتاج الی تعریف...، لاشئ اظهر من النور فلا شیء اغنی منه عن التعریف»^۵؛ نور به تعریف احتیاج ندارد؛ زیرا هیچ چیزی ظاهرتر از نور نیست. از این رو هیچ چیز در تعریف بی نیازتر از نور نیست.

ملاصدرا نیز در این باره می گوید: «النور غنی عن التعریف کتعریف المحسوسات»^۶؛ نور چون دیگر امور حسی، مستغنی از تعریف است.

علامه طباطبایی می فرماید: مفهوم نور واضح است. نور چیزی است که به وسیله آن اجسام سبتر و متراکم، قابل رؤیت می شوند.^۷

برخی از پژوهشگران در تعریف نور از دیدگاه علم فیزیک گفته اند: تابش مرئی الکترومغناطیس است که در خلأ با سرعت ۲۹۸۰۰۰ کیلومتر در ثانیه انتشار پیدا می کند.^۸ نورمان. مان، درباره مفهوم فیزیکی نور گوید: درباره نور چنین تصور می شود که از ترکیب امواج الکترومغناطیس و امواج انرژی نورانی که از یک منبع مثل خورشید سرچشمه می گیرد، تشکیل می شود.^۹

دهخدا، نور سفید را مجموعه هفت رنگ - و نه هفت نور - دانسته، گفته است: رنگ های اصلی که به وسیله منشور ظاهر می گردد، هفت رنگ است: قرمز، نارنجی، زرد، سبز، آبی، نیلی و بنفش.

نیوتن دانشمند معروف قرن هیجدهم، نخستین بار حدس زد که باید نور سفید مجموعه این رنگها باشد. این امر را به وسیله گردش صفحه معروف خودش آزمود و ثابت کرد مجموعه این رنگها با هم، اثر نور سفید بر چشم می گذارند.^{۱۰} البته تعبیر دهخدا خالی از تسامح نیست و صحیح - همانگونه که مان و دیگران گفته اند - این است که گفته شود نور سفید، مجموعه هفت نور و یا به تعبیر دقیق تر، مجموعه همه امواج نوری است.^{۱۱}

تفاوت رنگ و نور

در اینکه نور و رنگ تفاوت دارند یا نه، پاسخ های گوناگونی از سوی فلاسفه و دانشمندان داده شده است. صدر المتألهین در این باره گوید: برخی بر این باوراند که رنگ، حقیقتی ندارد و کلیه رنگها خیالی اند و سفیدی به نور و سیاهی به ظلمت باز می گردد و دیگر رنگها از تفاوتی که در ترکیب اجسام شفاف با هوا وجود دارد، تخیل می شوند. ولی پژوهشگران گویند که رنگها کیفیاتی حقیقی هستند؛ گرچه در مواردی تخیلی اند.^{۱۲}

ملاصدرا نور و رنگ را چون ماهیت و وجود می داند که در هر شی ای بالذات، یکی هستند

و به اعتبار متغایر ۱۳.

ملاصدرا در توضیح مطلب فوق گوید: زیرا مفهوم نور به وجود خاصی که عارض برخی از اجسام می شود، باز می گردد و ظلمت یعنی عدم آن وجود خاص؛ و سایه یعنی عدم فی الجمله آن وجود خاص؛ رنگ، ترکیبی است با صورت های مختلف میان حامل این وجود نوری و حامل عدم آن. وی در ادامه با اشاره به ضعف سخن کسانی که رنگها را زاید بر مراتب ترکیب نورها می دانند، نتیجه گرفته که هم صحیح است بپذیریم نور، ظهور رنگ است و هم صحیح است که بگوییم نور، رنگ نیست. زیرا از آن جهت که نور است، مختلف نیست و ترکیب با عدم یا ظلمت در آن راه ندارد، به خلاف رنگها که مختلف اند. ۱۴

نتیجه ای که به طور خلاصه از سخن ملاصدرا می توان گرفت، این است که نور و رنگ دو مفهوم متغایر اند ولی مصداقاً یکی هستند. بنابراین تفکیک دقیقی از آنها در جهان خارج نمی توان ارائه کرد.

شهید پاک نژاد ضمن بحث از رنگ سفید گفته است: «قرآن هم اولین اشعه های ارسالی از طرف خورشید را به رنگ سفید معرفی فرموده: «كلوا واشربوا حتی یببین لكم الخیط الابيض من الخیط الاسود» (بقره، ۱۸۷/۲)

وی در دنباله مطلب، طی نتیجه ای که از کاربرد رنگ های سفید در قرآن گرفته، می گوید: «به طوری که ملاحظه فرمودید، بسط دانه رنگ سفید از ظاهر جماد هست تا رخساره بهشتیان...»^{۱۵} چنانکه پیداست ایشان بر اشعه های ارسالی از سوی خورشید به زمین و نور رخسار بهشتیان، رنگ اطلاق کرده است.

برخی از محققان در توضیح رنگ های اصلی و منشأ نور سفید گفته اند: «رنگ های اصلی... هفت رنگ است... نیوتن... نخستین بار حدس زد که باید نور سفید مجموعه این رنگها باشد... و ثابت کرد مجموعه این رنگها با هم، اثر نور سفید بر چشم می گذراند.»^{۱۶}

در عبارت فوق، نور سفید مجموعه هفت رنگ دانسته شده است. برخی دیگر در این باره گفته اند: «آنچه ما رنگ می نامیم، به درازای موج نور بستگی دارد. چنانکه طول موج رنگ قرمز بیش از سایر رنگهاست و بنفش دارای کوتاه ترین طول موج می باشد و درازای رنگ های دیگر، میان این دو مقدار است.»^{۱۷}

بنابراین متوجه می شویم که دانشمندان علوم تجربی نتوانسته اند تمایز دقیق و آشکاری میان نور و رنگ بیان کنند و با نوعی تسامح از آن گذشته اند، اما کسانی چون ملاصدرا تفاوت میان آنها را بیان کرده اند.

رنگ در قرآن

در قرآن از رنگ‌های زرد، سبز، سفید، قرمز و سیاه به صراحت یاد شده و از رنگ‌های دیگر به اجمال.

نگاهی به رنگها در قرآن

جدای از رنگ‌های طبیعی و حسی، از رنگ دیگری نیز در قرآن سخن به میان آمده و آن رنگ الهی است. در آیه ۱۳۸ سوره بقره در این باره می‌خوانیم: «صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ»؛ رنگ خدایی [بپذیرید] و چه رنگی از رنگ خدایی بهتر؟! و ما تنها او را می‌پرستیم.

این آیه، دنباله آیاتی است که خداوند از مردم خواسته است، به او و دستورات و حیاتی او که بر رسول خدا ﷺ و دیگر پیامبران نازل کرده، ایمان بیاورند و از تفرقه پرهیزند. در این آیه از چنین ایمانی، به رنگ الهی تعبیر شده است. ۱۸.

بخش اول

رنگ‌هایی که به اجمال یاد شده‌اند:

در قرآن مجید ضمن چند آیه به بسیاری از رنگ‌های موجود در طبیعت اشاره شده است:

۱. آیه ۲۷ و ۲۸ سوره فاطر؛ رنگ‌های نباتات و حیوانات و انسان

«الم تر ان الله انزل من السماء ماءً فاخرجنا به ثمرات مختلفاً ألوانها... ومن الناس والدواب والانعام مختلف ألوانه كذلك انما يخشى الله من عباده العلماء ان الله عزيز غفور»؛ آیا ندیدی خداوند از آسمان، آبی فرو فرستاد که از آن میوه‌هایی زنگارنگ بر آوردیم...؟! و از انسان و جنبندگان و چهارپایان انواعی با رنگ‌های مختلف آفریدیم. حقیقت این چنین است که از میان بندگان خدا تنها دانشمندان از او می‌ترسند. خداوند عزیز و غفور است.

۲. آیه ۲۲ سوره روم؛ رنگ‌های تیره‌های گوناگون انسان

«ومن آیاته خلق السموات والارض واختلاف السنتكم والوانكم ان في ذلك لآيات للعالمين»؛ و از جمله نشانه‌های خداوند، آفرینش آسمانها و زمین و تفاوت زبانها و رنگ‌های شماست. در این موضوع، نشانه‌هایی است برای اندیشمندان.

شهید پاک نژاد درباره شگفتیها و وجه اعجازی این دو آیه گوید:

الف) به رنگ‌های گوناگون جمادات و نباتات و حیوانات اشاره شده است.

ب) در رأس هر سه مطلب یعنی در آغاز آیه، سخن از نزول باران است و به دنبال آن، ابتدا به رنگ‌های نباتات و بعد جمادات و آنگاه انسان و جنبندگان و انعام اشاره شده است. و ما

می‌دانیم رابطه نباتات با آب باران و رنگها، بیشتر از جمادات و جمادات بیشتر از انسان و جنبندگان و انعام است. بدین معنا که با نزول باران - که در هر عمل شیمیایی وجود آب لازم است - گیاهان، رابطه رنگی فتوسنتزی کلروفیلی داشته و جمادات با عوالم شیمیایی رنگین شده و حیوان و انسان نیز با اعمال شیمیایی مخصوص، پیگمانها و رنگدانه‌های خود را می‌سازند و قرآن به هر سه قسمت اشاره کرده است. ۱۹.

۳. آیه ۱۳ سوره نحل؛ رنگ‌های متنوع و گوناگون نعمتها

«وما ذرألکم فی الارض مختلفاً الوانہ ان فی ذلک لایة لقوم یذکرون»؛ و آنچه را که خداوند برای شما در زمین به رنگ‌های مختلف آفرید [نیز مسخر شما ساخت] در این موضوع، نشانه روشنی برای گروهی که متذکر می‌شوند، وجود دارد.

واژه «ذرأ» به معنای «خلق» ۲۰ و «ما ذرأ» شامل کلیه نعمت‌هایی است که خداوند متعال در روی زمین برای رفاه انسان ایجاد و در اختیار او قرار داده است. طبرسی ذیل این آیه گوید: «یعنی خداوند برای پایداری بدنهای شما پوشیدنیها و خوردنیها و مناخح را در زمین آفرید. این آیه شامل انواع حیوانات و نباتات و معادن و جز آن از نعمتها می‌گردد.» ۲۱

۴. آیه ۶۹ سوره نحل؛ رنگ‌های متفاوت عسل

«ثم کلی من کل الثمرات فاسلکی سبل ربک ذللاً یخرج من بطونها شراب مختلف الوانہ فیہ شفاء للناس ان فی ذلک لایة لقوم یتفکرون»؛ سپس از تمامی ثمرات و شیرۀ گلها بخور و راه‌هایی را که پروردگارت برای تو تعیین کرده است، براحتی پیما. از درون شکم آنها نوشیدنی‌ای با رنگ‌های مختلف خارج می‌شود که در آن برای مردم شفاست. به یقین در این موضوع، نشانه روشنی برای اندیشمندان وجود دارد.

رنگهای گوناگون عسل و نیازهای آدمی

از آنجایی که خداوند مهربان به حالت‌های مختلف انسانی و گرایش‌های گوناگون او نسبت به رنگ خوردنیها و نوشیدنیها توجه داشته، عسل را نیز به رنگ‌های متفاوتی خلق و در اختیار انسان قرار داده است. و این واقعیتی است که نوع بشر از قدیم الایام تا کنون رعایت می‌کرده، سفره‌غذای خویش را با خوردنی‌های متفاوت و ملون، تزئین می‌کرده است. و امروزه هم انسان از راه عناصر طبیعی و یا غیر طبیعی و به وسیله مصنوعات شیمیایی یا ترکیبی از محصولات طبیعی و شیمیایی به رنگ‌ها و نوشیدنیها و تزئین آنها می‌پردازد. شهید پاک‌نژاد درباره رنگ‌های مختلف عسل که متأثر از گیاه مورد استفاده زنبور است، گوید:

«بر حسب آنکه زنبور بر چه گلی و ثمره‌ای نشسته و از آن بهره‌ای برای وجود آوردن عسل برداشته، رنگ آن تفاوت می‌کند. چنانچه عسل گل زیزفون (شیردار)، قهوه‌ای‌تار، و از زیزفون نقره‌ای، سفید، از شمشاد، بی‌رنگ، از تیره خردلها، زردرنگ (خردل سفید با رنگ سفید)، از مارچوبه و تیره ماش و باقلا، مایل به سبز، و از phacelie، عسل سفید و از فامیل Pseudoacasia، سفید، از سوفراژ اپونیکا، زرد، از شبدر سفید، سفید، از اسپر سها، سفید، از نعنایان، عسل روشن، از رومادنیها، زرد طلایی، از بادرنجویه، عسل سفید، [از] تمشک، سفید [از] گل گاوزبانیان، روشن، [از] سارازینها، قرمز، [از] گالتوبسیها، خرمایی رنگ، [از] پسیلی (pissenlit)، خوشرنگ طلایی، [از] سانتوره، آبی مایل به سبز، [از] فروگینوم، سفید، [از] اویکولار، کم رنگ، [از] اریالیه‌ها، سفید، [از] نارنج‌ها، سفید، [از] شوندها، سفید و حتی نوعی ساپین داسه‌ها، عسل سیاه رنگ می‌دهند. «۲۲»

مسائل زیست‌شناختی آیه ۶۹ نحل

از آیه ۶۹ سوره نحل بخوبی می‌توان فهمید که میان رنگ گله‌ها و محصولی که زنبور عسل تولید می‌کند، ارتباط مستقیمی وجود دارد. حتی برخی گویند که در آیه شریفه به این نکته توجه شده که رنگ عسل در تأثیر بر بیماریها دخالت دارد و به علاوه در آیه مزبور به طور ضمنی اشاره شده که عسل در زمره شیرینی‌هاست. زیرا رنگ گله‌ها از قندهای گیاهی است و بالتبع محصول آن یعنی عسل هم شیرین خواهد بود. دکتر پاک‌نژاد در این باره گوید:

«در اینجا توجه فرمودید که قرآن بین رنگ گل‌هایی که از آن بهره‌برداری شده و رنگ عسلها چگونه ارتباط برقرار کرده و چگونه عسل را در زمره غذاهای شفابخشی در آورده که رنگشان در این امر دخالت دارد. و نیز عسل را جزو شیرینی‌ها محسوب داشته؛ زیرا همان‌طور که گفتیم رنگ گله‌ها نیز از قندهاست. ۲۳»

شهید پاک‌نژاد در جایی دیگر مشابه مطالب پیشین را گفته و افزوده است که: اثر درمانی هر عسلی، اثر درمانی همان گیاهی است که از آن ساخته شده است: «در آیه مربوط به عسل [آیه ۶۹ سوره نحل] شفای آن را بسته به رنگ عسل دانسته؛ و چون رنگ عسل بیشتر مربوط به رنگ و اثر گیاهی است که مورد استفاده زنبور قرار گرفته، از این رو شفای هر رنگی از عسل، اثر شفا دهندگی همان گیاه مورد استفاده را دارد. ۲۴»

۵. آیه ۲۱ زمر؛ رنگ‌های گوناگون گیاهان

«الم تر ان الله انزل من السماء ماءً فسلکه ینابیع فی الارض ثم ینخرج به زرعاً مختلفاً ألوانه...»؛

آیا ندیدی خداوند از آسمان، آبی فرو فرستاد و آن را به صورت چشمه‌هایی وارد زمین نمود، سپس با آن زراعتی به عمل آورد که رنگ‌های گوناگونی دارد؟!

بخش دوم

رنگ‌هایی که به تفصیل یاد شده‌اند :

۱. زرد

رنگ زرد انواع متنوعی دارد و تمامی آنها زیبا نیست. در قرآن مجید از رنگ زرد و برخی از انواع آن سخن به میان آمده و تعدادی از مصادیق زشت و زیبای آن به تصویر کشیده شده است :

الف) زرد لیمویی

قرآن کریم به زرد گاوی و به تعبیری زرد لیمویی در آیه ۶۹ سوره بقره این گونه اشاره فرموده است : «صفراء فاقع لونها تسر الناظرین». این آیه در دنباله آیات ۶۷ و ۶۸ سوره بقره درباره ویژگی‌های گاوی بوده که خداوند در راستای یافتن قاتل فردی از قوم حضرت موسی علیه السلام دستور ذبحش را به آنان داده بود و این قوم کوتاه فکر با پرسش‌های مکرر خود - که بهانه‌هایی بیش نبود - به دنبال دانستن خصوصیات دقیق آن گاو بودند و سرانجام با آنکه به اطلاعات مورد نظر خویش رسیدند، ولی تمایلی به انجام تکلیف الهی نداشتند : «فذبحوها وما کادوا یفعلون» (بقره، ۷۱/۲) زیرا قیمت گاوی که می‌بایست به ذبحش پردازند، بسیار زیاد بود. اما سرانجام از روی نیتی زشت و پلید به این کار اقدام کردند؛ زیرا به حضرت موسی علیه السلام سوء ظن داشتند و می‌پنداشتند که آن حضرت قاتل واقعی است و امیدوار بودند با ذبح آن گاو آن حضرت رسوا شود. ۲۵

مرحوم فیض کاشانی در مورد این آیه و رنگ گاو مورد نظر که با ویژگی «صفراء فاقع» معرفی شده، گفته است : مقصود از «صفراء فاقع» زرد زیباست که نه از کمی رنگ زرد به سفیدی بزند و نه از پُری به سیاهی. ۲۶ شهید پاک نژاد این نوع از رنگ زرد را لیمویی دانسته و گفته است : «در اینجا تأییدیه قرآن مجید را درباره این مطلب ذکر کنیم که نوعی از رنگ زرد لیمویی مخصوص را بهجت آورد و مسرت بخش دانسته، می‌فرماید : «صفراء فاقع لونها تسر الناظرین...» ۲۷

ویژگی‌های گاو زرد

شهید پاک نژاد درباره ویژگیها و خواص گاو زردی که در قرآن مجید از آن یاد شده، گفته

است :

۱. رنگ مسرت‌آور بر دوشنده شیر اثر مطلوب می‌گذارد و باعث می‌شود دوشیدن شیر بهتر

انجام گیرد. و این اشاره به اثر روانی رنگ است که اسلام بدان اشاره کرده است.

۲. رنگ زرد مخصوصی، فرار دهنده پشه‌هاست و ممکن است گاوهایی که چنین رنگی دارند از حملات پشه‌ها در امان و مصون باشند و به نوعی از بیماری که ناقل آن پشه است، محفوظ بمانند و بالتبع انسان را هم دچار نسازند.

۳. به طور کلی ممکن است گاو زرد، مصنوعیت مخصوصی در برابر برخی از بیماری‌های مشترک میان انسان و دام داشته باشد و در نتیجه برای انسان، پرفایده‌تر باشد و زیان کم‌تری به او برساند. ۲۸

۴. آنچه یقینی است نه احتمالی، اینکه نسبت ترکیبات شیر بر حسب رنگ موی انسان متغیر است. و این حاصل تحقیقات دودانشمند غربی به نام‌های Vernots و Beavrel است. آنان با زحمات زیاد خود، دنیای دانش را آگاه ساختند که ترکیبات متغیر شیر با رنگ مو [ی] انسان ارتباط دارد. برای اسلام این افتخار بس که ۱۴ قرن قبل به اثر رنگ در دگرگونی ترکیبات شیر حتی در چهار پایان اشاره کرده است. ۲۹

وی در ادامه درباره برتری شیر گاو زرد گوید: «در کتاب‌های اسلامی مبحثی است تحت عنوان استحباب اختیار گوسفند سیاه و گاو زرد برای شیر و خوردن با عسل و خرما. گمان نمی‌کنم این بحث در تحولات علوم جدید تغذیه هنوز وارد شده باشد که شیر گاو زرد و گوسفند سیاه از شیر گاو سیاه و گوسفند سفید بهتر است. به هر حال، ذکر این نکته که شیر با عواملی از جمله رنگ حیوان ارتباط کمی و کیفی دارد، از معجزات قرآن است.» ۳۰

ب) زرد چوبی

قرآن مجید به این نوع از رنگ زرد در آیه ۲۰ سوره حدید و آیه ۵۱ سوره روم و ۲۱ زمر اشاره کرده است. در سوره حدید در نکوهش زندگی دنیوی و عدم ثبات و ناپایداری آن به همراه تمثیلی می‌فرماید: «اعلموا انما الحیوة الدنیا لعب و لهو و زینة و تفاخر بینکم و تکاثر فی الاموال و الاولاد کمثل غیث اعجب الکفار نباته ثم یهیج فتراه مصفراً ثم یكون حطاماً...»؛ بدانید زندگی دنیا بازیچه و لهو و زینت و فخر فروشی و زیاده‌طلبی در اموال و اولاد است همانند بارانی که برزگران را به شگفتی می‌اندازد. آنگاه آن زراعت به تحرک می‌افتد، پس آن را زرد می‌بینی و بعد خشک می‌گردد.

در آیه ۵۱ سوره روم بعد از آنکه به نشانه رحمت الهی یعنی زنده شدن زمین پس از مرگ آن اشاره شده، آمده است: «ولئن ارسلنا ریحاً فرأوه مصفراً لظلوا من بعده یکفرون»؛ و اگر بادی بفرستیم و باغ خود را زرد و پژمرده ببینند، راه کفران پیش می‌گیرند.

در آیه ۲۱ سوره زمر آمده است: «الم تر ان الله انزل من السماء ماءً فسلكه ينابيع في الارض ثم يخرجه به زرعاً مختلفاً الوانه ثم يهيج فتر به مصفر اثم يجعله حطاماً...»؛ آیا نمی بینید خداوند از آسمان، آبی فرو فرستاد و آن را به صورت چشمه هایی وارد زمین کرد؟! سپس با آن زراعتی به عمل می آورد که رنگ های مختلفی دارد. آنگاه آن زراعت به تحرک می افتد، سپس آن را زرد می بینی. بعد خداوند آن را خشک می گرداند.

ج- زرد شتری

با توجه به سخن جمعی از مفسران به رنگ زرد شتری در آیه ۳۲ و ۳۳ مرسلات، که در توصیف رنگ و شراره های آتش دوزخ است، این گونه اشاره شده است: «انها ترمی بشرر كالفصر. كانه ۳۱ جمالت ۳۲ صفر ۳۳»؛ آن آتش شراره هایی از خود پرتاب می کند [که در بزرگی] چون قصر و [در رنگ] گویی شتران زرد رنگ است.

آثار زیستی- روانی رنگ زرد

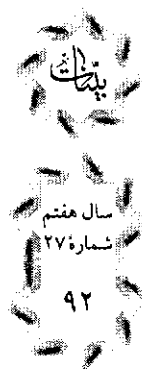
شهید پاک نژاد درباره اثرات روانی و تأثیرات زیستی رنگ زرد می نویسد: «پشه و بسیاری از حشرات از رنگ زرد گریزانند و بعضی [در] باغها [ی خود] برای دور شدن حشرات لامپ های زرد ساخته اند. ۳۴

وی در جایی دیگر درباره خواص رنگ زرد گوید:

زرد: گرم کننده است؛ رنگ خوشخوبی و خوشحالی است. آزمایشات پسیکولوژیک ثابت کرده اند که رنگ زرد، خوشحالی زیاد می بخشد؛ «زرد: روحانی، ایده آل»؛ «زرد: تحریک کننده فکری است و اثر قابل توجهی در کمبودهای فکری و روحی دارد و برخی از حالات عصبی را آرام می نماید. ۳۵»؛ «زرد: رنگ خوشخوبی و خوشحالی و گرم کنندگی است. اصولاً رنگ های روشن خوشحالی بخش اند. رنگ زرد اگر روشن باشد، نگاه به آن سرور آور و خوشحالی بخش است و اگر به نارنجی تمایل پیدا کند، اثر گوارشی نیز دارد و درخشنده و تابان و هیجان انگیز و مسکن است و ضربان نبض را به آرامی زیاد می کند. ۳۶»

شهید پاک نژاد درباره حالت و احساس گرما بخشی رنگ زرد و تعدادی از دیگر رنگ های روشن گوید:

«با آزمایش ثابت شده که کارگران کارخانجات رختشویی از محل کار خویش که با زرد کم رنگ یا قرمز یا نارنجی روشن رنگین شده، هیچ گونه شکایتی از سرما نمی کرده اند ولی اگر در محیطی که با آبی یا بنفش- که احساس سرما در انسان ایجاد می کند- ملون شده، کار می کردند، از سرما

دکتر اردوبادی درباره آثار روانی رنگ زرد گوید: «رنگ زرد، رنگ زنده و فعال، محرک و مفرح است و ایجاد وجد و سرور در بیننده می کند به طوری که در قرآن به اثر سرور بخشی آن در انسان اشاره شده است: «انها بقرة صفراء فاقع لونها تسر الناظرین»

بنابراین، رنگ زرد که در بالای حد فاصل رنگ متعادل مانند سبز قرار گرفته است، می تواند به عنوان یک رنگ محرک معتدل پذیرفته شود در حالی که رنگ مادون آن یعنی سبز، رنگ مفرح و آرام بخش است و رنگ نارنجی که در فوق آن قرار گرفته، رنگ مطبوع و محرک است. ۳۸

۲. رنگ سبز

به رنگ سبز در نه آیه قرآن مجید به صراحت اشاره شده است؛ برخی از آنها مربوط به عالم طبیعت و موجودات دنیوی است و برخی مربوط به جهان دیگر و بهشت برین و موجودات آنجاست:

۱. آیه ۶۳ سوره حج؛ رنگ سبز زمین ۳۹

«الم تر ان الله انزل من السماء ماء فتصبح الارض مخضرة ان الله لطيف خبير»؛ آیا ندیدی خداوند از آسمان آب نازل کرد و بر اثر آن زمین سرسبز گشت؟! خداوند لطیف و آگاه است.

۲. آیه ۸۰ سوره یس؛ سبزی درختان

«الذی جعل لکم من الشجر الاخضر نارا فاذا انتم منه توقدون»؛ [خداوند] همانکه برای شما از درخت سبز آتش ایجاد کرد و شما به واسطه آن، آتش می افروزید.

۳. آیه ۹۹ انعام؛ سبزینه ها

«وهو الذی انزل من السماء ماء فأخرجنا به نبات کل شیء فأخرجنا منه خضرًا نخرج منه حبا متراكبا...»؛ او کسی است که از آسمان آب نازل کرد و از آن هر نوع رویدنی برآوردیم و از آن، سبزینه هایی با دانه های متراکم خارج ساختیم.

۴. آیه ۴۳ سوره یوسف؛ خوشه های سبز

این آیه مربوط به رؤیایی است که پادشاه مصر در زمان حضرت یوسف علیه السلام دید. پادشاه مصر گفت: «انی اری سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف وسبع سنبلات خضر و اخری یاسبات یا ایها الملأفتونی فی رؤیای ان کنتم للرؤیا تعبرون»؛ من در خواب دیدم که هفت گاو لاغر هفت گاو چاق را می خورند و هفت خوشه سبز و هفت خوشه خشکیده، ای اشراف و اعیان، درباره خوابم نظر دهید اگر تعبیر خواب می دانید.

۵. آیه ۴۶ سوره یوسف؛ خوشه های سبز

این آیه نیز درباره موضوع آیه پیش و در دنباله آن است: هم سلولی سابق حضرت یوسف علیه السلام که بعد از آزادی مقرب در گاه پادشاه شده بود، خدمت آن حضرت در زندان رسید و از ایشان درباره تعبیر خواب پادشاه این گونه پرسش کرد: «یوسف ایها الصدیق أفتنافی سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف وسیع سنبلات خضر و آخر یابسات لعلی ارجع الی الناس لعلهم یعلمون؟» یوسف، ای بسیار راستگو، درباره هفت گاو چاقی که آنها را هفت گاو لاغر می خوردند و هفت خوشه سبز و هفت خوشه خشکیده نظر ده تا به سوی مردم باز گردم شاید از تعبیر خواب آگاه شوند.

آیات دیگری که در آنها از رنگ سبز سخن به میان آمده، درباره بهشت و بهشتیان است:

۶. آیه ۲۱ سوره انسان؛ لباس حریر سبز اهل بهشت

«عالیهم ثیاب سندس خضر واستبرق وحلوا اساور من فضة وسقاهم ربهم شراباً طهوراً»؛ بهشتیان لباس هایی از حریر نازک سبز و دیبای ضخیم بر تن دارند و با دستبندهایی از نقره آراسته شده اند و پروردگارشان نوشیدنی ای پاکیزه به آنان می نوشاند.

۷. آیه ۳۱ سوره کهف؛ لباس حریر سبز بهشتیان

«اولئک لهم جنات عدن تجری من تحتهم الانهار یحلون فیها من اساور من ذهب ویلبسون ثیاباً خضرآمن سندس واستبرق متکئین فیها علی الارائك، نعم الثواب وحسنت مرتفقاً»؛ برای آنان بهشت های جاودان است. از زیر پای بهشتیان نهرها جاری است، و آنان به دستبندهایی از طلا آراسته می شوند، و لباس سبز رنگ از حریر نازک و ضخیم می پوشند و بر تختها تکیه می زنند. چه پاداش خوبی و چه جایگاه نیکویی!

۸. آیه ۷۶ سوره الرحمن؛ تخت سبز بهشتیان

«متکئین علی رفرف خضر و عبقری حسان»؛ بهشتیان بر تخت هایی سبز و بسیار زیبا و نیکو تکیه زده اند.

۹. آیه ۶۴ سوره الرحمن؛ سبزی و خرمی دو بهشت

آخرین آیه ای که در آن از رنگ سبز سخن به میان آمده، مربوط به رنگ زیبای دو بهشت از بهشت های عالم آخرت است. قرآن مجید در این باره می فرماید: «مدهامتان» [آن دو بهشت که در آیه ۶۲ سوره رحمن از آنها صحبت شده] در نهایت سبزی و خرمی هستند.

«مدهامتان» از ماده «ادهیما» از ریشه «دهمه» است و در اصل به معنای سیاهی و تاریکی شب است و به سبز پررنگ نیز اطلاق شده است. از آنجایی که چنین رنگی نشانه نهایت شادابی

و طراوت گیاهان و درختان است، درباره آن دو بهشت که در اوج خرمی و سرسبزی هستند، به کار برده شده است. ۴۰

آثار زیستی و روانی رنگ سبز

محققان و روانشناسان برای رنگ سبز آثار فراوانی را بر شمرده اند. یکی از آنها در درمان برخی از بیماریها است. ۴۱ دکتر پاک نژاد در این زمینه گوید: رنگ سبز، مفرح و برای باز و گشاد نمودن رگها و تسکین اعصاب و کم کردن فشار خون مؤثر است و باعث کاسته شدن تب می شود و در اطاق بیمارستانها نیز به کار می رود، و برای کسانی که پر تلاش هستند، رنگ سبز ملایم، مناسب است. ۴۲

رنگ سبز، قوای فکری را برمی انگیزد و بهجت آور است. ۴۳ در این باره شهید پاک نژاد گوید: «در قرآن مجید به خاصیت انبساط آوری و بهجت بخشی رنگ سبز در آیه «حَدائق ذات بهجة» (نمل، ۶۰/۲۷) اشاره شده است. ۴۴ از امام معصوم علیه السلام در این زمینه آمده است:

ثلاثة يذهبن عن قلب الحزن الماء والخضراء والوجه الحسن
سه چیز اندوه را از قلب حزین می برد آب و سبزه و صورت زیبا ۴۵

به طور مکرر تجربه شده که رنگ سبز نقش تعدیل کننده ای بر افراد عصبی دارد و برخی از پژوهشگران از آن برای درمان بیماری های عصبی و اختلالات روانی استفاده می کنند، و بر این باورند که استعمال رنگ سبز هیچ گونه واکنش منفی برای انسان در بر ندارد. همچنین گفته اند که سبز آرام بخش و تسکین دهنده و خنک کننده است و در هیتسری و کاستن خستگی اعصاب و زدودن بی خوابی تأثیر می گذارد و فشار خون را می کاهش دهد و با انبساطی که در شعریه ها ایجاد می کند، به انسان حرارت ۴۶ می بخشد و نورالژی و میگرن را ساکن می نماید. حتی این رنگ در تعدیل نور خورشید هم مؤثر است. ۴۷

دکتر اردوبادی درباره اثرات زیستی- روانی رنگ سبز گوید: «رنگ سبز در بین هفت رنگ موجود در طیف نور سفید، رنگ وسط و متعادل است... و اثر مفرح و آرام بخش ملایم دارد؛ نه مانند قرمز که اثر محرک و هیجان آور و نه مانند آبی که اثر مسکن و غیر فعال دارد. از این رو، سبز روشن برای محیط کار و زندگی، رنگ مناسبی بوده و اثر مفرح ملایمی دارد و تماس مداوم با آن اشکالی ایجاد نمی کند. زیرا به علت متعادل بودن خواص آن از جهات مختلف، نه تولید عکس العمل های پی در پی روانی و عصبی می کند که منتهی به هیجان و عدم اعتدال و آرامش روحی شود و نه اثرات آرام بخش آن چنان زیاد است که از شادابی و فعالیت انسان بکاهد.» ۴۸

دکتر پُدولسکی (Podolsky) نتایج اثر رنگ سبز را در کتاب «دکتر رنگ را تجویز می کند» این گونه شرح داده است: «سبز در سیستم عصبی اثر می کند. این رنگ مسکن و هیپنوتیک و تعدیل کننده هیجانان و اضطراب است. در تحریکات عصبی، بی خوابیها و خستگی اثر مفیدی دارد. فشار را پایین می آورد. با منبسط ساختن شریعهها، انسان احساس حرارت می کند. نورالژی و میگرن را تسکین می دهد؛ آرام کننده خوبی است و استعمال آن هیچ عکس العملی را نشان نمی دهد.» ۴۹

۳. رنگ سفید

کلمه «بیض» (سفید) و مشتقات آن ۱۱ بار به طور صریح و یکبار هم به طور کنایی در قرآن به کار رفته است. یک مورد آن مربوط به نور است.

۱. آیه ۲۷ سوره فاطر؛ جاده های سفید

«الم تر أن الله أنزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرات مختلفاً ألوانها ومن الجبال جدد بيض وحمر مختلف ألوانها وغرابيب سود»؛ آیا ندیدی خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد که از آن میوه هایی رنگارنگ بر آوردیم و از کوهها نیز جاده هایی به رنگ سفید و سرخ و به رنگ های مختلف و گاه کاملاً سیاه ساختیم؟! ۱؟

۲ تا ۶. دست سپید و درخشان حضرت موسی عليه السلام

یکی از معجزات حضرت موسی عليه السلام برای هدایت مردم و فرعونیان این بود که وقتی دست شریفش را به گریانش می برد، می توانست آن را به صورتی زیبا و درخشان و سفید خارج کند. در قرآن مجید در پنج آیه از این موضوع سخن به میان آمده است:

الف) آیه ۱۰۸ سوره اعراف و ۳۳ سوره شعراء:

«ونزع يده فإذا هي بيضاء للناظرين»؛ و دستش را [از گریانش] جدا ساخت. بناگاه بینندگان را سپید و درخشان بود.

ب) آیه ۲۲ سوره طه:

«واضمم يدك إلى جناحك تخرج بيضاء من غير سوء آية آخري»؛ و دست خود را به گریانت ببر. به صورتی سپید و درخشان و بی عیب بیرون می آید. این نشانه دیگری از سوی خداوند است.

لازم به ذکر است که همه رنگ های سفید، زیبا نیستند، و شاید این به دلیل ترکیبات و ناخالصی هایی باشد که ضمیمه رنگ سفید می شود و آن را زشت جلوه می دهد. ظاهراً در آیه

فوق و دو آیه دیگری که در پی می آید، با قید «من غیر سوء» به این موضوع اشاره شده است.
(ج) آیه ۱۲ سوره نمل:

«وادخل یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء فی تسع آیات الی فرعون وقومه إنهم کانوا قوماً فاسقین»؛ و دست خود را در گریبان کن، سفید و درخشان بی آنکه عیناک باشد، بیرون می آید، همراه نه معجزه دیگر به سوی فرعون و قوم او روانه شو؛ چه آنان گروهی نابکارند.
(د) آیه ۳۲ سوره قصص:

«أسلک یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء...»؛ دستت را به گریبان ببر که سفید و درخشنده و بی عیب بیرون می آید.

۷. آیه ۸۴ سوره یوسف؛ سفید شدن چشمان حضرت یعقوب علیه السلام

حضرت یعقوب علیه السلام در فراق حضرت یوسف شدیداً اندوهناک شد و بسیار گریست، و همین امر باعث نابینایی و سفیدی مردمک چشمان وی گردید. در آیه ۸۴ سوره یوسف به این موضوع اشاره شده است: «وتولی عنهم وقال یا اسفی علی یوسف وایضت عیناه من الحزن فهو کظیم»؛ و از آنان [فرزندان خود] روی برگرداند و گفت: افسوس بر یوسف! و چشمانش از اندوه، سفید [و نابینا] شد اما خشم خود را فرو خورد.

***

دو آیه بعدی درباره سفیدی و درخشندگی چهره مؤمنان در روز قیامت است:

۸، ۹. آیه های ۱۰۶ و ۱۰۷ آل عمران، سپیدی و درخشندگی مؤمنان

«یوم تبيض وجوه وتسود وجوه فأما الذین اسودت وجوههم، أکفرتم بعد ایمانکم فذوقوا العذاب بما کنتم تکفرون. واما الذین ابيضت وجوههم ففی رحمة الله هم فیها خالدون.»؛ روزی که چهره هایی سپید و چهره هایی سیاه می گردد. اما آنان که صورت هایشان سیاه گشته [به آنان گفته می شود]: [آیا بعد از ایمان آوردن کافر شدید؟! پس به سبب آنچه بدان کفر می ورزیدید، عذاب را بچشید. و اما کسانی که رخسارشان سپید گشته، در رحمت الهی خواهند بود و جاودانه در آن هستند.

دو آیه بعدی در باره رنگ یکی از نوشیدنی های بهشتیان است:

۱۰. آیه ۴۵ و ۴۶ سوره صافات؛ شراب سپید و درخشان بهشتیان

«یطاف علیهم بکأس من معین. بیضاء لذة للشاربین»؛ گرداگرد بهشتیان جامه هایی از شراب پاکیزه به حرکت در آورده می شود که سفید و درخشان، و لذتبخش نوشندگان است.

۱۱. آیه ۴۸ و ۴۹ سوره صافات؛ سپیدی همسران بهشتی

«وَعندهم قاصرات الطرف عين . كانهن بيض مكنون»؛ و در نزد بهشتیان همسرانی زیبا چشم وجود دارند.

آنان در سپیدی و لطافت گویی تخم مرغ‌هایی پنهان شده‌اند.

در آخرین آیه از این بخش به طور کنایی از رنگ سفید سخن به میان آمده است:

۱۲ . آیه ۴ سوره مریم؛ سپیدی موهای حضرت زکریا عليه السلام

«قال رب انى وهن العظم منى واشتعل الرأس شيباً...»؛ زکریا گفت: خدایا، استخوانم سست و شعله پیری [= سپیدی] سرم را برافروخته است.

نگاهی به آثار روانی رنگ سفید

مارتین لانک درباره اثر پسیکولوژیک رنگ سفید گفته است: سفید، ملیح و براق است. ۵۰

پژوهشگر دیگری در این باره گفته است: «سفید، علامت پاکی است و اگر با زرد، قرمز یا

نارنجی توأم شود، سرد است.» ۵۱

البته اگر محیط فعالیت انسان یکپارچه سفید باشد و یا به هر دلیلی با این رنگ یا نور سفید

شدید، زیاد تماس داشته باشد، دچار خستگی می‌شود. دکتر ارودبادی در این باره گوید: رنگ

سفید کامل یا نور شدید سفید حتی در مدت کم، قدرت دید را به علت خستگی اعصاب و

عضلات چشم تغییر داده و دچار عوارض حاد و مزمن می‌کند که در صورت مداومت ممکن

است تا مرحله ایجاد کوری نیز پیش رود. بر این اساس کسانی که بر حسب اقتضای شغلی با

زمینه‌های سفید سروکار مداوم و طولانی دارند از عمر طبیعی چشمشان کاسته می‌شود. ۵۲

۴. رنگ قرمز

در قرآن مجید، به رنگ قرمز دوبار تصریح شده، یکی در آیه ۲۷ سوره فاطر در این باره که

رنگ جاده مانند کوههاست: «الم تر ان الله انزل من السماء ماء فاخرنا به ثمرات مختلفاً الوانها

و من الجبال جدد بيض و حمر مختلف الوانها و غرابيب سود». و دیگری در آیه ۳۷ سوره

الرحمن: «فاذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان» این آیه درباره آسمان روز قیامت و حالت

آن است که خداوند می‌فرماید: در آن هنگام که آسمان شکافته می‌شود، به رنگ گلی چون

روغن در می‌آید. شیخ طبرسی ذیل این آیه به نقل از برخی از مفسران در توضیح «وردة» گوید:

مقصود خداوند از «وردة» رنگ گلی است. گرچه گیاهان الوان گوناگونی دارند ولی بیشتر سرخ‌رنگ

هستند. از این رو آسمان روز قیامت به گل در سرخی آن تشبیه شده است. طبرسی در دنباله به

نقل از مفسر دیگری در توضیح «الدهان» گوید: آسمان روز قیامت مانند روغن های رنگارنگی است که پاره ای از آنها بر پاره ای دیگر ریخته می شوند. ۵۳

آثار رنگ قرمز از نگاه روانشناسی

طبق گفته مارتین لانک صفات پسیکولوژیک رنگ قرمز عبارت است از نیرو بخشی، محرک بودن، ایجاد فعالیت و سمپاتیک بودن. ۵۴

و بر اساس سخن پژوهشگر دیگری، رنگ قرمز بر انگیزنده و خلق کننده و هیجان آور است. ۵۵
دکتر پندلسکی در کتاب «دکتر رنگ را تجویز می کند» در این باره گوید: «قرمز: محرک فکری و گرم است و شرایط التهاب را تشدید می کند و فعالیت جنسی مردان را می افزاید و در علاج ملانکولی هم تأثیر دارد. ۵۶

نکته قابل ذکر اینکه وجود تمامی رنگها برای ادامه حیات ضروری و لازم است و هر یک نقش سازنده ای را در این راستا ایفا می کنند. برای مثال در جایی که رنگ قرمز نباشد، گرچه نیروی گیاهان به حداکثر ممکن می رسد، ولی هیچ فتوسنتزی صورت نمی گیرد. ۵۷

دکتر پاک نژاد در جایی درباره آثار رنگ قرمز گوید: «آنچه امروز [ه] در [بارة] خواص رنگها ذکر شده، به اختصار چنین است: قرمز: تسکین دهنده برخی [از] بیماری های پوستی، مسکن حساسیتها، مقوی و مرتب کننده هضم و اشتها، مقوی ضعف عصبی، گرم کننده و محرک احساسات و افزایش دهنده کشش عضلات و فشار خون و فعالیت جنسی و کم کننده تنفس...» ۵۸
و به هر حال، قرمز، رنگ آتش و خون و رنگی می باشد که حامل حرارت و گرمی است. ۵۹
محقق دیگری درباره آثار روانی رنگ قرمز گوید: «... در میان انواع رنگها، اثر تحریکی آن از همه بیشتر است و به علت همین اثر تحریکی است که برای جلب توجه و دادن علامت یا نمایاندن سریع تر و صریح تر چیزی از فواصل دور به کار می رود تا... از وقوع حادثه جلوگیری به عمل آورد... انسان به طور ناخود آگاه بیشتر از هر رنگ دیگری به رنگ قرمز از خود حساسیت و عکس العمل روانی نشان می دهد... مطالعات حیوان شناسی نشان می دهد که حشراتی به مانند زنبور عسل نیز به رنگ های خانواده قرمز حساسیت زیادی دارند و این امر سبب می شود که از فواصل بسیار دور، گل های قرمز را تشخیص داده و به طرف آنها بروند... تماس های دائمی با رنگ قرمز... به جهت تحریک اعصاب و تأثیر آن در فعالیت عمومی، موجب سلب آسایش و آرامش می گردد.» ۶۰

۵. رنگ سیاه

قرآن مجید در هفت مورد به طور صریح و در دو مورد به طور غیر صریح به واژه «سود» (سیاه) و مشتقات آن اشاره دارد. یک مورد از آنها به مبحث نور ارتباط دارد و موارد دیگر به رنگ، که در پی می آید:

۱. آیه ۲۷ سوره فاطر؛ جاده های سیاه

«الم تر ان الله انزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرات مختلفاً الوانها و من الجبال جدد بيض و حمر مختلف الوانها و غرايب سود»

آیه بعدی درباره چهره مکدر عرب های جاهلی است که قرآن از آن به رنگ سیاه تعبیر فرموده است. این حالت برای آنان به هنگام اطلاع از ولادت نوزاد دختر به وجود می آمد:

۲. آیه ۵۸ سوره نحل؛ چهره سیاه عرب هاس جاهلی

«و إذا بشر احدهم بالأنثى ظلّ وجهه مسوداً و هو كظيم» و زمانی که به یکی از مردم عرب نوزاد دختری بشارت داده می شد، صورتش را سیاهی فرامی گرفت در حالی که سخت دلنگ بود. ۶۱ جالب اینجاست که قوم عرب با آنکه از فرزند دختر کراهت زیادی داشتند و از شنیدن مژده اش سیاه چرده می شدند، اما فرشتگان را مؤنث و دختران خدا می دانستند. ۶۲ خداوند در آیه ذیل به این نکته اشاره فرموده است:

۳. آیه ۱۷ سوره زخرف؛ سیاه شدن چهره عرب های، هنگام بشارت به نوزاد دختر

«و اذا بشر احدهم بما ضرب للرحمن مثلاً ظلّ وجهه مسوداً و هو كظيم» و هنگامی که به یکی از مشرکان عرب آنچه [= دختری] را که برای خدا قرار داده بودند، بشارت داده می شد، چهره اش را سیاهی می گرفت و سخت رنجیده خاطر می شد.

* * *

آیات بعدی درباره رنگ چهره اهل دوزخ در جهان آخرت است و تفاوتش با دو آیه قبل در این است که رخساره و اندام جهنمیان واقعاً سیاه است نه آنکه سیاهی - آن هم از جنس رنگ های دنیوی که در آیات مورد نظر برخاسته از تجمع خون های حامل دی اکسید کربن در صورت است - عارضش شده باشد:

۴، ۵. آیه ۱۰۶ سوره آل عمران؛ رخساره سیاه اهل عذاب

«يوم تبيض وجوه و تسود وجوه فأما الذين اسودت وجوههم أكفرتم بعد ایمانکم فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون» روزی که چهره هایی سپید و چهره هایی سیاه می گردد. اما آنان که صورت هایشان تیره گشته [به آنان گفته می شود:] آیا پس از ایمان آوردن، کافر شدید؟! پس به

سبب آنچه بدان کفر می ورزیدید، عذاب را بچشید.

۶. آیه ۶۰ سوره زمر، چهره سیاه جهنمیان

«و یوم القيامة ترى الذين كذبوا على الله وجوههم مسودة أليس في جهنم مثوى للمتكبرين» و در روز قیامت خواهی دید کسانی که به خدا دروغ بسته اند، چهره هایشان سیاه است آیا در جهنم جایگاهی [مناسب] برای متکبران نیست؟! »

در آیات بعدی به طور ضمنی به رنگ سیاه اشاره شده است:

۷. آیه ۲۷ سوره ملک؛ زشتی و سیاهی رخساره کفار در روز قیامت

«فلما رأوه زلفة سيئت وجوه الذين كفروا وقيل هذا الذي كنتم به تدعون» وقتی آن [عذاب] را از نزدیک مشاهده کنند؛ چهره کسانی که کفر ورزیده اند، زشت [و سیاه] گردد و گفته شود: این همان [وعده عذابی] است که تقاضایش را داشتید.

۸. آیه ۴۰ و ۴۱ سوره عبس؛ تاریکی و کدورت چهره کفار در قیامت

«وجوه يومئذ عليها غبرة» ترهقه قتره» و صورت هایی در آن روز غبار آلود است و دود تاریکی آنها را پوشانده است. در تفسیر صافی «قتره» را سیاهی و ظلمت معنا کرده؛ ۶۳ و شاید به اصطلاح مفهوم لازمی یا ملازم آن باشد. یعنی لازمه تیرگی و آمیختگی با غبار تیره یا ملازم آن سیاهی و کدورت وجه است.

آثار روانی رنگ سیاه

از آنجایی که رنگ سیاه ممکن است باعث تهوع شود، از به کارگیری آن در هواپیما و کشتی خودداری می کنند. ۶۴

برخی گویند که رنگ سیاه، رنگی سبک و غلط انداز است ۶۵ اما در مقابل برخی بر این باوراند که جلوه و ابهت رنگ سیاه بیشتر از دیگر رنگهاست؛ گویند نخستین بار ابو مسلم خراسانی به این مسأله پی برد. وی هر روز از لشکرش که لباس و پرچمی به یکی از رنگها چون سبز و زرد داشتند، سان می دید و سرانجام رنگ سیاه را برای ایجاد اضطراب در دشمن برگزید. ۶۶ از آن زمان به بعد به سپاه ابو مسلم خراسانی سیاه جامگان می گفتند.

آنچه مسلم است، این است که رنگ سیاه، حالت حزن و افسردگی در انسان ایجاد می کند و با شادی و انبساط خاطر، تناسب درستی ندارد. از همین روست که در عزاداریها از این رنگ استفاده می کنند.

در صورتی که تعادل روحی انسان برقرار نباشد، ممکن است رنگ سیاه از جمله زمینه های

خودکشی را در فرد ایجاد کند.

رنگ سیاه، آثار روانی دیگری هم دارد، از جمله بر اساس گزارشی وقتی صندوق‌هایی را که به رنگ‌های روشن و سبز و تیره از جمله سیاه بود، بین کارگران تقسیم کردند، حاملان صندوق‌های تیره و سیاه از درد کمر و کلیه شکایت داشتند. ۶۷ و این حاکی از اثر مخرب روحی این رنگ است که در هر جایی نباید از آن بهره برد.

۱. معین، فرهنگ فارسی، ۱۶۷۷/۲.
۲. تاج العروس، ماده لون.
۳. لسان العرب، ۳۶۷/۱۲ و نیز ر. ک: مجمع البحرین، ۱۵۵/۲، با تغییرات محمد عادل، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۲ ربیع.
۴. ر. ک: مفردات راغب اصفهانی/ ۴۵۷، تحقیق محمد سید گیلانی، نشر مرتضویه.
۵. مجموعه مصنفات شیخ اشراق، ۱۰۶/۲.
۶. الحکمة المتعالیه، ۹۱/۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت.
۷. المیزان، ۱۲۲/۱۵.
۸. لغتنامه دهخدا، ماده «نور»، نیز ر. ک: موسوعة المورد، اثر بعلبکی، ۱۱۹/۶.
۹. اصول روانشناسی، نورمان ل، مان، ترجمه و اقتباس: ساعتچی، ۳۴۰/۲.
۱۰. لغتنامه دهخدا، ماده «رنگ»، نیز ر. ک: موسوعة المورد، ۵۸/۳، ۵۹.
۱۱. نیوتن عقیده داشت که رنگ‌های هفتگانه طیف، رنگ‌های خالص‌اند و به رنگ‌های دیگر تجزیه نمی‌گردند لیکن به موجب نظریه موجی نور، رنگ‌های مختلف، نورهایی هستند که طول موجشان با هم اختلاف دارد. هر چه از رنگ قرمز به طرف بنفش پیش می‌رویم، طول موج نور، کم می‌شود. ضمناً هر یک از رنگ‌های طیف مثلاً نور قرمز دارای طول موج معینی نیست بدین معنا که انواع مختلف رنگ قرمز دارای طول موجهایی است که از قرمز سیر با طول موج ۸۰٪ میکرون شروع می‌شود و به قرمز روشن با طول موج ۶۵٪ میکرون خاتمه می‌یابد. این رنگها به طور اتصالی تغییر می‌کنند و حد فاصلی بین آنها نمی‌توان تشخیص داد؛ یعنی معلوم نیست کجا رنگ قرمز پایان می‌یابد و رنگ نارنجی آغاز می‌گردد. (لغتنامه دهخدا، ماده رنگ).
۱۲. الحکمة المتعالیه، ۸۵-۸۸/۴.
۱۳. ر. ک: همان/ ۹۳.
۱۴. همان/ ۹۴.
۱۵. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۴۴/۱۸.
۱۶. لغتنامه دهخدا، ماده «رنگ».
۱۷. روانشناسی عمومی/ ۱۶۰.
۱۸. در تفسیر قمی از امام باقر علیه السلام نقل شده، که منظور از صبغة الله اسلام است. علامه طباطبائی می‌فرماید: ظاهر آیات این روایت را تأیید می‌کند. المیزان، ۳۰۳/۱.
۱۹. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۲۰۵/۵.
۲۰. مجمع البحرین، طریحی، ماده «ذ، ر، ا».
۲۱. مجمع البیان، ۵۴۳/۳، دار المعرفه.
۲۲. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۷۶/۵ - ۱۷۷.

۲۳. همان، ۲۴۸/۱۱.

۲۴. همان/۲۷۳.

۲۵. در این زمینه ر. ک: تفسیر صافی، ۱۲۸/۱.

۲۶. همان/۱۲۷.

۲۷. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۳/۲۸۱، ۲۸۲.

۲۸. ر. ک: همان، ۲۴۷/۶.

۲۹. همان/۲۴۸.

۳۰. همان/۲۴۵ و ۲۴۷.

۳۱. فیض کاشانی وجه‌های تشبیه دو آیه را به ترتیب، «بزرگی» و «رنگ» دانسته است. (تفسیر صافی، ۵/۲۷۰).

۳۲. این واژه را برخی «جمالات» (جمع جمع جَمَل) قرائت کرده‌اند. (مجمع البیان، ۵/۶۳۳).

۳۳. برخی از مفسران نظیر جابلی، «جمال صفر» را به شتران زرد موی ترجمه کرده‌اند. (ر. ک: مجمع البیان، ۵/۶۳۲).

در تفسیر نمونه نیز این قول اختیار شده است. (تفسیر نمونه، ۲۵/۴۱۹). البته این نظر اشتباه و از قیاس با آتش‌های دنیوی

ناشی گردیده است. در متن به این مطلب اشاره شده است. در مقابل، گروهی دیگر چون حسن بصری و قتاده و فرّ او قمی

و فیض، «صفر» را به معنای سیاهی مایل به زردی ترجمه کرده‌اند. فرّ در این باره گفته است: هیچ شتر سیاهی دیده نشده جز

آنکه به رنگ زرد تمایل دارد. و از این رو مردم عرب به شتر سیاه، «صفراء» گویند. (ر. ک: مجمع البیان، ۵/۶۳۴؛ تفسیر

قمی، تصحیح موسوی جزائری، ۲/۴۰۰؛ تفسیر صافی، تصحیح اعلمی، ۵/۲۷۰). و به نظر نگارنده همین عقیده صحیح

است. زیرا حضرت زین العابدین علیه السلام در دعای ۳۲ صحیفه سجادیه در توصیف آتش دوزخ می‌فرماید: «اللهم انی اعوذبک...

من نار نورها ظلمة؛ خدایا به تو پناه می‌برم از آتشی که نورش تاریکی است. سید علی خان - شارح و مفسر صحیفه سجادیه -

در ریاض السالکین در شرح این بخش از دعا گوید: امام علیه السلام با این جمله، ویژگی آتش دوزخ را توصیف کرده و تفاوت آن را با

آتش دنیوی بیان نموده و مفهوم کلام حضرت این است که آتش اخروی نوری ندارد و تاریک و سیاه است؛ و علت اینکه

فرموده: «نورها ظلمة» مطلبی است که در اذهان جای گرفته که آتش همیشه با نور همراه است؛ فلذا امام علیه السلام فرموده که نور

آتش اخروی، ظلمت است. در احادیث اسلامی نیز مطالبی در این راستا و همسو با آن روایت شده است: ترمذی و جز او

نقل کرده‌اند که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: آتش دوزخ را هزار سال فروختند تا آنکه سرخ شد. سپس هزار سال دیگر فروختند تا آنکه

سپید گشت. آنگاه هزار سال دیگر هم فروختند تا آنکه سیاه شد. بنابراین سیاه و تاریک است. در روایتی این نکته اضافه شده

که آتش دوزخ مانند سیاهی شب است. و در روایتی دیگر آمده که آن آتش از قیر سیاه تر است. در حدیث دیگری وارد شده که

جهنم تاریک و سیاه است نه نوری دارد و نه شعله ای. از سلمان فارسی حکایت شده که می‌گفت: آتش آخرت تاریک و سیاه

است. (ریاض السالکین، سید علی خان، تحقیق سید محسن حسینی، ۵/۱۰۸).

۳۴. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۳/۲۸۰.

۳۵. همان، ۱۸۹/۵، ۱۹۰.

۳۶. همان، ۱۸/۱۳۸.

۳۷. همان، ۱۹۴/۵، ۱۹۵.

۳۸. آیین بهزیستی اسلام، ۲/۴۷.

۳۹. مقصود رنگ گیاهان است که دور نمای آن زمین را سبز فام جلوه می‌دهد.

۴۰. تفسیر نمونه، ۲۳/۱۷۶، ۱۷۷.

۴۱. اصولاً رنگها - نه تنهارنگ سبز - نسبت به مداوای تعدادی از بیماریها اثرات قابل توجهی دارند.

۴۲. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۳/۲۷۸، ۲۷۹.

۴۳. همان/۲۷۹.

۴۴. همان، ۲۵۰/۱۱.
۴۵. همان، ۲۸۲/۳.
۴۶. چنانکه مشاهده می‌شود، رنگ سبز در حالات متفاوت، برودت و گرما را در انسان ایجاد می‌کند و این را باید به حالات مختلف افراد مربوط دانست.
۴۷. ر. ک: اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۹۰/۵، ۱۹۱ و ۱۹۶.
۴۸. آیین بهزیستی اسلام، ۴۷/۲، ۴۸.
۴۹. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۹۸/۵.
۵۰. همان/۱۹۷.
۵۱. همان.
۵۲. آیین بهزیستی اسلام، ۷۵/۲ و ۷۶.
۵۳. مجمع البیان، ۳۱۱/۵، دار المعرفه.
۵۴. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۹۶/۵.
۵۵. همان/۱۹۷.
۵۶. همان/۱۹۸-۱۹۹.
۵۷. همان/۲۰۱.
۵۸. همان، ۲۴۸/۱۱.
۵۹. همان، ۱۹۵/۵.
۶۰. آیین بهزیستی اسلام، ۴۱/۲. نامبرده درباره آثار طبی رنگ قرمز نیز توضیحات ارزشمندی داده که به علت آنکه به نظر ما ارتباط حقیقی با رنگ قرمز ندارد و از خواص اشعه‌های قرمز است، از درج آن خودداری کردیم.
۶۱. درباره نحوه برخورد مردم عرب با دختران و زنان ر. ک: الصحيح من سيرة النبي الاعظم، جعفر مرتضی عاملی، ۴۶/۱ و تفاسیر قرآن ذیل آیه فوق و کتب سیره و تاریخ.
۶۲. همان، ۶۶/۵.
۶۳. ر. ک: تفسیر صافی، ۲۸۸/۵.
۶۴. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۲۷۹/۳.
۶۵. همان، ۱۹۲/۵.
۶۶. همان/۲۸۱.
۶۷. همان/۱۹۵.

